

*Peter Widell og Ulf Dalvad Berthelsen (udg.):  
11. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog  
Århus 2006*

## **FOKUS I DANSK SKRIFTSPROGLIG SPROGBRUG**

af Simon Borchmann (Nordisk Institut, Aarhus Universitet)

Den pragmatiske kategori fokus svarer til en prioritering af information. Sådan en prioritering spiller efter alt at dømme også en rolle i sprogforståelsen. Analyserer man imidlertid de foci der realiseres med brugen af dansk skriftsprog, rejser der sig et spørgsmål til med hensyn til på hvilket grundlag denne prioritering foregår; det er nemlig ikke alle foci der kan fastlægges alene på et sprogligt grundlag. Det er ganske særligt det spørgsmål denne tekst er koncentreret om. Via en kritik af det traditionelle grundlag for beskrivelsen af naturlige sprogs informationsstruktur opstilles en skemateoretisk funderet heuristik for fastlæggelsen af det ikke-kodede fokus. Antagelsen er at dette fokus repræsenterer den information der kan tilfredsstille det informationsbehov modtageren læser sætningen med henblik på at tilfredsstille. På grundlag af denne heuristik kan bestemte morfemer, ord og led tilordnes en funktion som fokusindikatorer.

### **1. Fokustyper**

Man skal ikke læse sig ret langt ind i litteraturen om informationsstruktur før begrebet fokus åbenbarer sig som lidt af et definitionsspektakel. Terminologien der anvendes i beskrivelserne, er da også mangfoldig: *goal of discourse*, *psychologische Prädikat*, *rhema*, *nucleus* (jadro), *comment*, *new*, *logical predicate*, *notional predicate*, *forgrund* og så selvfølgelig *fokus*. Nogle forskere betvivler endog at man kan give en universel karakteristik af fokus. Og selv dem der forsøger sig med en kandidat til et fokus-universalia, fremhæver at der hverken er konsensus om fokus' rolle i universalgrammatikken eller fokus' funktionelle egenskaber (Roberts 1998).

Den grundlæggende uenighed om hvordan fokus skal defineres, synes i vid udstrækning at kunne forklares som et resultat af to forskellige tilgange til beskrivelsen: de semantiske tilgange (f.eks. Jackendoff 1972, von Stechow 1999) og de lingvistiske, psykologisk funderede (f.eks. Chafe 1976, Valld 1992). Ifølge de semantiske tilgange interagerer relevansstrukturen med det udsagnsmæssige indhold og påvirker udsagnets sandhedsbetingelser. I disse

tilgange er fokus først og fremmest kendetegnet ved at være præsuppositions bærende, f.eks.([ ... ]F angiver fastlagt fokus):

- (1) Peter inviterer [*Anne*]F i biografen.
- (2) Peter inviterer Anne [*i biografen*]F.

Her er den informationsstrukturelle forskel også en forskel med hensyn til sætningernes sandhedsbetingelser; hvis Peter inviterer Sophie i biografen, er 1 falsk, mens det ikke gælder for 2.

Ifølge de psykologisk funderede tilgange er relevansstrukturen en selvstændig struktur der opererer ”ovenpå” det udsagnsmæssige indhold og organiserer det med hensyn til vigtighed/relevans. I disse tilgange er fokus kendetegnet ved at være information der er genstand for en særlig opmærksomhed. F.eks.:

- (1) Hvornår kommer Peter?      Peter kommer [*i morgen*]F.
- (2) Hvem kommer i morgen?      I morgen kommer [*Peter*]F.

Denne uenighed kan imidlertid – som Valduvi og Vilkuña foreslår - opløses ved simpelthen at skelne mellem to fokustyper: kontrast der har en operatorlignende funktion, og rhema der har en salienorienteret funktion (Valduvi & Vilkuña 1998).

De to fokustyper adskiller sig ganske særligt med hensyn til deres forudsætningsstrukturelle kendetegn. Kontrast er præsuppositions bærende og indebærer et fastlagt fokusalternativ. Den procedure der realiseres med kontrast, svarer således til en erstatning af fokusalternativet med fokus. Rhema er ikke præsuppositions bærende og indebærer en principielt åben mængde af fokusalternativer. Den procedure der realiseres med rhema, svarer således til en tilføjelse i form af en konstruktion af repræsentationer. Dette fokus kaldes i det følgende *konstruktionsfokus*.

På dansk (og givetvis også på andre sprog) synes det endvidere muligt at udskille en tredje fokustype, nemlig et fokus der ganske vist også er præsuppositions bærende, men som begrænser sig til at indebære en relativt afgrænset mængde af eksklusive fokus kandidater. Med fokus identificeres én mængde i den afgrænsede mængde. Den procedure der realiseres med dette fokus, svarer således ikke til en erstatning, men til en indskrænkning ved fastlæggelse. Dette fokus kaldes her *identifikationsfokus*. Vi får således følgende tre typer der adskiller ved i hvilken udstrækning fokusalternativet er begrænset:

**Kontrast:** *Peter* kommer i morgen.  
Præsupposition: en eller anden kommer i morgen  
Fokus: Peter  
Fokusalternativ: Anne

Fokusimplikatur: og ikke den du troede

**Identifikation:** Det er Peter der kommer i morgen.

Præsupposition: en eller anden kommer i morgen

Fokus: Peter

Fokusalternativ: Anne eller Ole eller Peter

Fokusimplikatur: hvis du skulle være i tvivl om hvem

**Konstruktion:** I morgen kommer Peter.

Fokus (bredt -> snævert): I morgen kommer Peter -> Peter kommer -> kommer -> Peter

Fokusalternativ: principielt åben mængde

Fokusimplikatur: og det vidste du ikke

Som det vil fremgå af det følgende afsnit, adskiller disse fokustyper sig endvidere med hensyn til deres lingvistiske status.

## 2. Fastlæggelse af fokus i skriftsproglig sprogbrug

Kontrastfokus har sit udspring i den mundtlige sprogbrug. Her udtrykkes det ved markeret betoning i forhold til grundtonen (Grønnum 1992). I skriftsproget udtrykkes kontrast typisk med funktionsord som *derimod*, *frem for*, *ikke*, *men*, *i modsætning til* og *i stedet*. Kontrastfokus forekommer dog i skriftsproget, især hos mindre skolede skribenter og hos skribenter der bevidst imiterer mundtlig sprogbrug. Den typiske skriftsproglige pendant til markeret højtone er kursivering, men også akut, understregning og versaler anvendes:

(A) og det er [*lerduer*]F, man skal øve sig på og ikke *levende vildt*. (*Politikens jagtbog*).

(B) Derved peger analysen dog ikke på den [*egentlige*]F mening, (*K&K 62*).

(C) For det var naturligvis [*hende*]F jeg holdt med. (Jan Sonnergaard. *William*).

(D) [*Dér*]F varierer vandets temperatur ikke så hastigt. (Hans Pedersen. *Fugl og Fisk*).

Markering af kontrastfokus kombineres ofte med det-kløvning; men fastlæggelsen af fokusalternativet hidrører vel at mærke ikke fra kløvningens semantik.

Identifikationsfokus fastlægges i skriftsproget især ved det-kløvning, pseudokløvning og operatorer som *kun*, *også* og *især*:

(A) Det er [*temperaturen*]F, der dikterer, hvor rødfisken er. (Hans Pedersen. *Fugl og Fisk*).

(B) Det er [*her*]F, der er brug for dem. (TDC-pjece).

(C) Her er det imidlertid [*skeletmuskulaturen*]F, vi er interesseret i. (*Idrættens Træningslære*).

(D) Når spørgsmålet er, hvor meget de forskellige hagltyper slider på bøsseløbet, er det altså [*disse faktorer*]F, vi skal interessere os for. ("Stål, bly og trangboringer", *Jæger 6/7 2003*).

- (E) Det som er meget mystisk ét sted er [såre konventionelt]F et andet. (Michael Rothstein. *Bedst af alle verdener*).
- (F) Det som Adorno her prøver at sige er noget i retning af at [øret må anstrenge sig for at finde sammenhæng i Weberns musik, der samtidig er så koncentreret som en aforisme]F. (*Det spekulative øre*. Torben Sangilds intellektuelle Weblog).
- (G) Ikke engang [Charlottenborg]F ville antage dem (Hans Scherfig. *Den døde mand*).
- (H) Kun [hver fjerde opkald]F udløser en ambulance. (*1-1-2 Kun for alvor*. Hjemmeside for Nordjyllands Amt).
- (I) Men også [søstjerner, slangestjerner og snegle]F udgør en del af edderfuglenes kost (Hans Pedersen. *Fugl og Fisk*).
- (J) Mandag vil især [pasningen]F være strejkeramt. ([www.dr.dk](http://www.dr.dk). Regioner, Østjylland, Nyheder 29.09.06).
- (K) Selv [mine minder]F står til karakteren 6. (Jan Sonnergaard. *Immatrikuleret 1.9. 1982, spøgelse*).

Konstruktionsfokus kan muligvis fastlægges i mundtlig sprogbrug på grundlag af betoning, prosodi og lignende. I den skriftsproglige sprogbrug er det imidlertid lingvistisk underspecificeret, dvs. man kan ikke fastlægge fokus alene på grundlag de sproglige valg. F.eks. gælder det for følgende sætninger at endog hele sætningen kan realisere fokus:

- (A) Peter løb hurtigt i vinterturneringen.  
 (B) Nye huse skal udluftes 0,5 gange i timen.

Mens kontrast og identifikationsfokus kan fastlægges sprogligt både i den mundtlige og den skriftlige sprogbrug, så gælder det altså ikke for konstruktionsfokus i skriftsproget.

I forlængelse af denne konstatering er det rimelig at spørge om det skriftsproglige konstruktionsfokus i det hele taget findes. Her kan man svare at hvis konstruktionsfokus består i en prioritering af information med hensyn til saliens, så er der i hvert fald indikationer på at den foregår. For det første er der eksperimentel evidens (i form af øjenbevægelsesdata) for at vi i læsningen allokerer mere opmærksomhed til noget information end til andet, herunder mere til ny information end til gammel (Scinto 1978), og mindre til forudsigelig end til ikke-forudsigelig (Ehrlich og Rayner 1981). For det andet kan man i den skriftsproglige sprogbrug observere en relation mellem antagede konstruktionsfoci og brobygningsinferenser (Togebye 1993 & 2003). F.eks. ([ ... ]f angiver antaget fokus):

Den 13. december 1995. Den dato [ser]f de sidste tre fængslede i Blekingegadesagen [frem til]f. (Betina Bendix & Lene Løvschall. Blekingegade 2, 1.th.).

Hvis den information der fokuseres, er af typen egenskab eller tilstand som ovenfor, så afskypes en forventning om en kausal brobygningsinferens, dvs. en forventning om at der med den efterfølgende sætning vil blive givet svar på spørgsmålet og hvorfor det? (eller og derfor?).

Og det forekommer ofte at der med den efterfølgende sætning netop gives svar på dette spørgsmål.

Lad os altså antage at der findes konstruktionsfokus i den skriftsproglige sprogbrug. Spørgsmålet er nu: Hvis det findes, på hvilket grundlag fastlægges det så - hvis ikke alene på et sprogligt?

### **3. Det traditionelle grundlag for beskrivelsen af naturlige sprogs informationsstruktur**

Der er en lang og stærk tradition for at fundere beskrivelsen af naturlige sprogs informationsstruktur på udsagnsemantik. Det gælder både de semantiske (såvel formelle som moderne FSP (Hajicová og Sgall 2004)) og de mere psykologisk orienterede som Information Packaging (Chafe 1976, Ravnholt 1996) og funktionelle tilgange (Heltoft 1996). Denne fundering indebærer at meddelelsesstrukturen modelleres over subjekt prædikat-distinktionen således at dens relater svarer til et logisk/psykologisk subjekt og et logisk/psykologisk prædikat. Meddelelsesstrukturens funktion bestemmes så som den at fremhæve et argument/en logisk rolle som det logiske subjekt, f.eks. ([ ... ]LS angiver logisk subjekt):

[Peter]LS gav Anne bogen

I udsagnet er der tre argumenter der kandiderer til at være logisk subjekt, og Peter bliver fremhævet som den sætningen handler om.

Denne fundering indebærer også at aboutnessrelationen tolkes som relationen mellem en referent og et udsagn. Dermed bliver det kriterielt for emnet at det er en referent, og at emnet således realiseres med et refererende udtryk (Lambrecht 1994, Gundel & Fretheim 2005, Chafe 1976, Ravnholt 1996, Heltoft 1996). F.eks. ([...]E angiver emne):

[Peter]E løb hurtigt i vinterturneringen.

For et eksempel som det ovenstående gælder det altså at emnet fastlægges som Peter. Resten bestemmes så som kommentaren der svarer til et fokusdomæne ([ ... ]K angiver kommentar):

[Peter]E [løb hurtigt i vinterturneringen]K.

I denne analyse er konstruktionsfokus således meddelelsesstrukturelt underspecificeret. Og det er faktisk en konsekvens af referentkriteriet for emnet.

Der er flere problemer med den udsagnsemantiske fundering af beskrivelser af informationsstruktur (se Borchmann 2007 (under udgivelse)). I sammenhængen med beskrivelsen af fokus kunne man fremhæve at det logiske prædikat ikke er lingvistisk veldefineret (von Heu-

singer 1999). Men her risikerer man at stille krav til andre man ikke selv kan indfri. I stedet kan man pege på at en række informationsstrukturelle udtryksformer synes at være fuldstændig uafhængige af det grundlæggende udsagnsemantiske skel. Det gælder kontrastmarkering, som vi allerede har set. Og det gælder så basale spørgsmål som Hvornår skal I af sted? Hvor bor Peter? Hvordan går det? Hvor mange skruer skal der til? o.l. Her spørges der hverken til subjekt eller til prædikat.

Men det logiske prædikat synes heller ikke at være en pragmatisk kategori. Det viser sig hvis man anvender en kombination af referentkriterier og de forudsætningsstrukturelle kriterier i en analyse af en sætning i en kontekst, f.eks. sætningen *Nye huse skal udluftes 0,5 gange i timen* i følgende kontekst:

### **Tætning og udluftning**

Et utæt hus er dyrt at varme op. Derfor skal huset være lufttæt. En familie producerer ca. 15 liter vand i døgnet i form af fordampning fra vask, madlavning, bad og udånding. For at undgå luftgener, skal luften udskiftes jævnlige gennem ventiler og vinduer. Ved et luftskifte i timen forstås, at luften i huset skiftes én gang i timen.

### **Hvordan slipper man af med rumfugten**

Nye huse skal udluftes 0,5 gange i timen.

(*Den lille lune*. Rockwool Brochuretjeneste.)

Den udsagnsemantisk funderede analyse fordrer at vi – i henhold til referentkriteriet - fastlægger emnet som nye huse (i overensstemmelse med Ravnholt 1996 kan generiske udtryk også realisere emne). Således er resten fokusdomæne. På grundlag af den forudgående tekst kan vi nu - i henhold til fokussets forudsætningsstrukturelle kriterier - udelukke informationen om at huse skal udluftes som fokuskandidat og bestemme en halv gang i timen som den fokuserede information. Ved denne analyse spaltes det logiske prædikat, og vi står tilbage med en informationsrest. Hvilken funktion har den information 'skal udluftes' repræsenterer, og hvorledes adskiller den sig fra den information 'Nye huse' repræsenterer?

Disse problemer giver anledning til i det mindste at overveje et alternativt grundlag.

## **4. Et alternativt grundlag for beskrivelsen af naturlige sprogs informationsstruktur**

Robert Schank forskede i en årrække i kunstig intelligens med henblik på at udforme computerprogrammer der kunne forstå tekster. På et tidspunkt begyndte forskellen på computere og mennesker imidlertid at nage ham. Mennesker læser ikke den samme tekst flere gange, og de bliver irriterede hvis du anmoder dem om at genlæse en tekst. Det gjorde de computere

Schank arbejdede med, imidlertid ikke; de læste den samme tekst om et jordskælv igen og igen. De kedede sig aldrig. De reagerede heller ikke ved at oplyse at der da vist var sket en hel del jordskælv på det seneste. Problemet med computerne var ifølge Schank at de udelukkende beskæftigede sig med den mekaniske del af forståelsen; de brugte ikke informationen til noget. Schanks konklusion på sit arbejde var: Man kan ikke lave et tekstforståelsesprogram der ikke har en grund til at læse. Sproget er en hukommelsesbaseret proces; det ændrer på og forstås på grundlag af den viden vi har lagret i hukommelsen (Schank 1999).

På grundlag af Schanks refleksioner antager jeg følgende: 1) Vi ankommer til sprogbru- gen med en meget stor mængde viden. 2) Sprogbruken opererer på og forstås på grundlag af denne viden. 3) Sprogbrugssituationer opstår meget ofte som en følge af at denne viden er kendetegnet ved mangler i forhold til løsningen af bestemte opgaver. Dvs. som følge af et informationsbehov.

Den viden vi lagrer i hukommelsen og genkalder i forståelsen af nye tilfælde, er organi- seret. Den term der netop dækker over dette forhold, er 'skema' (Bartlett 1932). Et skema er en dynamisk hukommelsesstruktur. Det dannes ved gentagne oplevelser f.eks. af restaurati- onsbesøg, trafik, tordenvejr, myggestik og personer. Og det genkaldes i forståelsen af nye tilfælde der ligner de hidtil oplevede. Det er således på én gang en lagringsstruktur og en pro- cesseringsstruktur. Dets primære funktion er at organisere information i hukommelsen (Schank 1999). Et givet praktisk problem kan være forbundet med et bestemt skema således at skemaet fungerer som procedure for konstruktionen af den mentale model løsningen af det pågældende problem kræver. Det skema der er forbundet med løsningen af et givet problem, er kendetegnet ved et bestemt specifikationsniveau (Level-band) (Minsky 1985).

Et informationsbehov kan nu beskrives således at et skema er utilstrækkeligt i forhold til løsningen af et givet problem. Et skema kan være utilstrækkeligt på to måder. Enten er plad- serne til specifik information ikke udfyldt med konkrete informationer, eller også er pladserne ikke specifikke nok. I det første tilfælde har proceduren ikke tilstrækkeligt materiale at opere- re på i konstruktionen af den mentale model løsningen af et konkret problem kræver. I det andet er skemaet utilstrækkeligt som begrebslig model (Johnson-Laird 1983), dvs. som pro- cedure for at konstruere en mental model.

## **5. Fokus som pladsfylder**

Min hypotese er nu at processeringen af information ved tilfredsstillelsen af et informations- behov foregår efter en procedure der omfatter to komponenter:

(1) Pladsfyldningsproceduren har den funktion at udfylde en plads i et skema. Den noteres SFP (Slot Filling Procedure).

(2) Pladsspecifikationsproceduren har den funktion at specificere hvilken plads der skal udfyldes. Den noteres SSP (Slot Specification Procedure).

Denne procedure kalder jeg INNSAP (Information Need Satisfaction Procedure). INNSAP kan anskueliggøres særlig tydeligt ved en spørgsmål-svar-sekvens; i sådan en udveksling kan de nemlig optræde hver for sig:

S1: Hvor hyppigt skal nye huse udluftes?

S2: 0,5 gange i timen

S1 specificerer med sin ytring hvilken plads der ønskes udfyldt i det skema der bruges i konstruktionen af en mental model af udluftning af nye huse, nemlig den plads der kan udfyldes af information om frekvensen. S2 udfylder så denne plads med sin ytring. Den første ytring, spørgsmålet, realiserer en pladsspecifikations-procedure, mens den anden, svaret, realiserer en pladsfyldnings-procedure.

Når sprogbrugen er monologisk, må afsenderen realisere en komplet INNSAP med sin ytring. Det er det en afsender gør med følgende sætning:

Nye huse skal udluftes 0,5 gange i timen.

Med denne sætning vil afsenderen kunne tilfredsstille det informationsbehov S1 giver udtryk for i udvekslingen ovenfor. Sætningen kan således også analyseres i de to komponenter:

[Nye huse skal udluftes §FREKVENS[0,5 gange i timen]SFP]SSP.

Og det gælder for alle sætninger der bruges til at meddele information.

Postulatet er så at INNSAP er et bedre grundlag for at beskrive naturlige sprog informationsstruktur end udsagnssemantikken.

## 6. Lingvistisk korrelation

Jeg antager følgende lingvistiske korrelation: Fokus realiserer udfyldningen af en plads i et skema over et vidensområde. Emnet realiserer specifikationen af hvilken plads der skal udfyldes. På det skemateoretiske grundlag tolkes aboutnessrelationen således som en plads-pladsfylder-relation. Relationen kan anskueliggøres ved en lagdeling der omfatter et pladsspecifikationsniveau og et pladsfylderniveau, f.eks.:

Nye huse skal udluftes 0,5 gange i timen.

**Pladsfylderniveau:**

EN HALV GANG I TIMEN

**Pladsspecifikationsniveau:** NYE HUSE SKAL UDLUFTES [ ]

De to niveauer kan nu siges at være relaterede til hinanden ved en proces således at pladsfylderen indsættes på den plads der specificeres. Plads-pladsfylder-relationen skal forstås som dynamisk; med forståelsen af sætningen udfyldes pladsen.

Som det fremgår af lagdelingen, omfatter emnet faktisk to funktioner: Det både specificerer en plads og realiserer den, dvs. åbner den så den kan fyldes med noget. Specificeringen beror dels på det semantiske materiale (i dette tilfælde indholdet af 'Nye huse skal udluftes'), dels på viden om tekstens genre og målgruppe (i dette tilfælde at det er en produktbeskrivelse for byggefagfolk). Realiseringen beror derimod på de styrede og frie kombinationsmuligheder det semantiske materiale indebærer (i dette tilfælde at man bl.a. kan hæfte et hyppighedsangivende adverbial på verbet *udlufte*). Emnet ovenfor kan altså semantisk set formaliseres sådan (hvor § angiver den tomme skemaplads):

NYE HUSE SKAL UDLUFTES [§FREKVENNS]

Da meddelelsesstrukturen er en dobbeltlaget struktur, kan man ikke som i de traditionelle analyser adskille fokuset fra emnet på udtrykssiden. Udtrykssiden må analyseres på følgende vis hvor fokusudtrykket så at sige skygger for den plads som emneudtrykket har realiseret (de kantede parenteser angiver elementet):

[Nye huse skal udluftes [0,5 gange i timen]Fokus]Emne  
Emne: hvor hyppigt nye huse skal udluftes  
Fokus: en halv gang i timen

Bemærk at denne analyse ikke efterlader en informationsrest; alt repræsentationelt indhold der ikke realiserer fokus, tilordnes emnefunktionen, dvs. fungerer som specifikation.

## 7. Konstruktionsfokusheuristikken

På den skemateoretisk funderede redegørelse for fokus som en pladsfylder kan man dels udelukke, dels fremhæve informationer som fokuskandidater:

- (1) Princippet om kendt information. Man kan udelukke informationer for hvilke det gælder at der ikke er mulige alternativer til dem. Dvs. al nævnt eller angiveligt kendt information.

- (2) Princippet om defaultværdier. Mængden af mulige alternativer er begrænset af den almene viden. Informationer som svarer til defaultværdier, og som kan afledes ud fra lagret viden, har lav informationsværdi og kan således udelukkes som fokus kandidater. Det gælder ikke mindst hvis sætningen omfatter sproglige valg der repræsenterer informationer der *har* umarkerede alternativer.
- (3) Princippet om informativitet. Jo lavere specifikationsgrad en information repræsenterer, jo færre alternativer er der til den, og jo mindre sandsynlighed er der således også for at den er fokus. Og omvendt.
- (4) Princippet om specifikationsniveau. Et skema har forskellige specifikationsgrader afhængigt af hvilket problem den mentale model konstrueres med henblik på at løse. Et informationsbehov er således også kendetegnet ved et bestemt specifikationsniveau. Dermed er de mulige alternativer begrænset til dem der har samme specifikationsgrad.

På grundlag af skemateori kan konstruktionsfokus således bestemmes mere præcist som 'den fremsatte information der har flere mulige, umarkerede alternativer på samme specifikationsniveau'.

Givet disse konstruktionsfokuskriterier kan man udpege en række fokusindikatorer, dvs. sproglige udtryksstørrelser der typisk realiserer fokus.

Ubestemt form markerer at informationselementet introduceres og således ikke er tilgængeligt. Derfor vil denne markør være en stærk indikation på fokus. F.eks.:

(A) Der lå en lang tynd pakke, og en stor firkantet.

Sandsynligheden for at information er relevant, stiger jo højere specifikationsgraden er. Derfor er ord eller led der realiserer egenskaber og modifikatorer, dvs. adjektive adled, prædikater, mådesadverbialer og gradsadverbier, stærke indikationer på konstruktionsfokus; for disse gælder det nemlig at de informationer de repræsenterer, har en lang række umarkerede alternativer. F.eks.:

- (A) Jobbet gav en pæn løn, (Betina Bendix & Lene Løvschall. *Blekingegade 2. 1. th.*).
- (B) Stemningen er spændt i lejligheden i Blekingegade 2, 1. th. (Ss.).
- (C) Thorkild Frandsens farfar var sømand. (Ss.).
- (D) og han så godmodigt hoverende på min far, da han ved kapitalens hjælp havde kristnet hans hedning af en søn. (Hans Kirk. *Skyggespil*).
- (E) Den 22-årige betjent er hårdt såret af skuddet i Købmagergade. (*Blekingegade 2.1.th.*).
- (F) Niels Jørgensen var tæt knyttet til sin faster og onkel. (Ss.).

Når der ovenfor er brugt understregninger i stedet for kantede parenteser, er det fordi der netop ikke er tale om markører, men om indikatorer. Således kan fokuset – afhængig af kontek-

sten – også omfatte andre informationer. Der findes imidlertid konstruktioner der fremhæver et enkelt led. Det er konstruktioner med direkte objekt, indirekte objekt, middelbare rolleled, prædikativ eller mådesadverbialer i fundamentfelt. Sådanne konstruktioner er markerede på dansk (Hansen & Heltoft 1999), og de er stærke indikationer på snævert konstruktionsfokus – især når det led der står i fundamentfeltet, er en fokusindikation. Er det tilfældet, er fokus fastlagt. F.eks.:

- (A) Men [en central rolle]F spiller det 'vidundernet', som blodforsyner luftkirtlen. (Hans Pedersen. *Fugl og Fisk*).
- (B) [200 forskellige afgrøder]F bliver det til på en sæson. (Camilla Plum. *Grønt*).
- (C) [Lav åndingsmodstand]F er den vigtigste egenskab ved en regulator. (*PADI Open Water Diver Manual*).
- (D) Men [mæt]F bliver hun aldrig. (*Politiken* 25.11.06).
- (E) [Særlig hurtigt]F breder heden sig fra omkring år 1600 frem til år 1800, (Artikel om hede. *Wikipedia*).

Da processeringen af en pladsfylder forudsætter at den plads den skal udfylde, er specificeret, er der en tendens til at specifikationen realiseres før pladsfylderen. Således er fundamentfeltet typisk antifokus når der ikke er tale om markerede konstruktioner. Men det er ikke en regel.

Man kan sagtens støde på tilfælde hvor den informationsmængde fokuset kan indsnævreres til ved hjælp af heuristikken, stadig er relativt stor. Sådanne tilfælde vil til gengæld ofte kunne problematiseres fra et retorisk synspunkt som uhensigtsmæssig sprogbrug.

## Litteratur

- Bartlett, Frederick C. (1932) *Remembering*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Borchmann, Simon (2007 under udgivelse)) Hvad skriver vi om – topik på sætningsniveau.
- Chafe, Wallace (1976) Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects Topics, and Point of View, i Charles N. Li (ed.) *Subject and Topic* London: Academic Press.
- Ehrlich, Susan F. og Rayner, Keith (1981) Contextual Effects on Word Perception and Eye Movement during Reading. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, nr. 20: 641-655.
- Von der Gabelentz, Georg (1869) Ideen zu einer vergleichenden Syntax. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft*. Vol.6. Berlin.
- Grice, Paul (2001 (1975)) Logic and Conversation, i Carol Henriksen (red.) *Can you reach the salt?* Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Grønnum, Nina. (2004) Revideret kapitel 9 fra *Fonetik og Fonologi – Almen og Dansk*, 2.udg., København: Akademisk Forlag.
- Gundel, Jeanette K. & Fretheim, Thorstein (2005) Topic And Focus, i Laurence R. Horn & Gregory Ward (eds.) *The handbook of pragmatics*, Malden MA: Blackweel Publishing.
- Hajicová, Eva & Sgall, Petr (2004) Degrees of Contrast and the Topic-Focus Articulation. I Anita Steube (ed.) *Information structure: Theoretical and Empirical aspects*, Berlin/New York: Walter de Gruyter.

- Hansen, Erik & Heltoft, Lars (1999) Udkast til *Grammatik over det Danske Sprog*, Roskilde: Roskilde Universitetscenter, Afdelingen for Dansk og Public Relations.
- Haviland, Susan E. & Clark, Herbert H. (1977) Comprehension and the Given-New Contract, i R. Freedle (ed.) *Discourse Production and Comprehension*, Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Von Heusinger, Klaus (1999) *Intonation and Information Structure. The Representation of Focus in Phonology and Semantics*, habilitationsschrift, Universität Konstanz.
- Heltoft, Lars (1996) Topics in Danish and in Universal Pragmatics, i Lars Heltoft & Hartmut Haberland (eds.) *Proceedings of the Thirteenth Scandinavian Conference of Linguistics*, Roskilde: Department of Languages and Culture, Roskilde University.
- Jackendoff, Ray. S. (1972) *Semantics Interpretation in Generative Grammar*, Cambridge: The MIT Press.
- Johnson-Laird, Philip. N. (1983) *Mental Models*, Cambridge: Harvard University Press.
- Lambrecht, Knud (1994) *Information structure and sentence form*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mathesius, Vilém (1975 (1961)) *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis*, The Hague/Paris: Mouton.
- Miyake, Naomi & Norman, Donald A. (1979) To Ask a Question, One Must Know Enough to Know What is Not Known. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, nr.18: 357-364.
- Minsky, Marvin 1985 *The Society of Mind*, London: Heinemann.
- Paul, Hermann (1898) *Prinzipien der Sprachgeschichte*, Halle A.S., Max Niemeyer.
- Ravnholt, Ole (1996) Information Packaging in Ælta, i Laila Dybkjær (ed.) *Proceedings of the Second Spoken Dialogue and Discourse Workshop*, Roskilde: Centre for Cognitive Informatics, Risø National Laboratory/Roskilde University.
- Roberts, Craige (1998) Focus, Information Flow, and Universal Grammar, i Peter Culicover & Louise McNally (eds.) *Syntax and Semantics, the Limits of Syntax* 29, London: Academic Press.
- Schank, Roger C. (1999) *Dynamic Memory. Revisited*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Scinto, L.F. (1978) Relations of eye fixations to old-new information of texts, i D.F. Fischer & R.A. Monty (eds.) *Eye movements and the higher psychological functions*, Hillsdale, N.J.: Lawrence Earlbaum Associates.
- Strawson, Peter Frederick (1974) *Subject and Predicate in Logic and Grammar*, London: Methuen & Co Ltd.
- Togeby, Ole (1993) *PRAXT – pragmatisk tekstteori*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Togeby, Ole (2003) *Fungerer denne sætning?*, København: Gads Forlag.
- Vallduví, Enric (1992) *The Informational Component*, New York: Garland.
- Vallduví, Enric & Vilksuna, Maria (1998) On rheme and kontrast. *Syntax and semantics, the limits of syntax* 29, i Peter Culicover & Louise McNally (eds.) London: Academic Press.
- Weil, Henri (1978 (1887)) *The Order of Words in the Ancient Languages compared with that of the Modern Languages*, Amsterdam: John Benjamins B.V.